

LUND UNIVERSITY

Parternas organisationsgrad och kollektivavtalens utbredning

Kjellberg, Anders

Published in:

Avtalsrörelsen och lönebildningen 2017. Medlingsinstitutets årsrapport 2017

2018

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Kjellberg, A. (2018). Parternas organisationsgrad och kollektivavtalens utbredning. I B. Andersson (Red.), *Avtalsrörelsen och lönebildningen 2017. Medlingsinstitutets årsrapport 2017* (s. 224-232, 290-292). Medlingsinstitutet.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Avtalsrörelsen och lönebildningen 2017

Medlingsinstitutets årsrapport

Medlingsinstitutet
Swedish National Mediation Office

Avtalsrörelsen
och
lönebildningen
År 2017

Medlingsinstitutets årsrapport

Medlingsinstitutet

Box 1236

111 82 Stockholm

Telefon: 08-545 292 40

Fax: 08-650 68 36

Webbplats: www.mi.se

Avtalsrörelsen och lönebildningen

År 2017

Medlingsinstitutets årsrapport

Grafiskt produktionsstöd: Forma Viva, Linköping

Tryck: Taberg Media Group 2018

Omslagsfoton: Mark Olson, Forma Viva

ISSN 1650-8823

Medlingsinstitutet

Medlingsinstitutet är en myndighet under Arbetsmarknadsdepartementet och har tre huvuduppgifter:

- ... att verka för en väl fungerande lönebildning.
- ... att ansvara för medling i arbetskonflikter.
- ... att vara statistikansvarig myndighet för den officiella lönestatistiken.

Medlingsinstitutet publicerar varje år en rapport om avtalsrörelsen och lönebildningen. Detta är den sjuttonde rapporten, den första publicerades i februari 2002.

Förord

Det finns flera kännetecken på en väl fungerande lönebildning. Ett av dem är arbetsfred. Under år 2017 förlorades inte en enda arbetsdag på grund av konflikt i avtalsrörelsen.

På de flesta punkter uppfylldes under förra året de kriterier som brukar ställas på en väl fungerande lönebildning. Det framgår av den här rapporten.

Att verka för en väl fungerande lönebildning är Medlingsinstitutets övergripande uppdrag. En annan av Medlingsinstitutets uppgifter är att skriva en årlig rapport om löneutveckling, jämställdhet, avtalsförhandlingar och arbetsmarknadslagstiftning. Detta är den 17:e utgåvan av rapporten som är avsedd att ge ett kvalificerat underlag för riksdag och regering liksom för arbetsmarknadens parter och andra intresserade.

Avtalsrörelsen år 2017 omfattade cirka 500 avtal och 2,3 miljoner löntagare. Och än en gång visade sig den svenska modellen för lönebildning hålla måttet. Avtalen blev i de flesta fall treåriga vilket ger arbetsmarknadens parter en möjlighet att gripa sig an också andra frågor än löner och allmänna villkor. Att vårda modellen för lönebildning är ett ständigt pågående arbete – före, under och efter avtalsrörelserna.

Stockholm i februari 2018

Carina Gunnarsson

Generaldirektör

Redaktör för årsrapporten är Bosse Andersson. För texterna står John Ekberg, Per Ewaldsson, Valter Hultén, Petter Hällberg och Christian Kjellström. Kapitel 17 om parternas organisationsgrad och kollektivavtalens utbredning har skrivits av professor Anders Kjellberg.

17. Parternas organisationsgrad och kollektivavtalens utbredning¹

Andelen anställda som omfattas av kollektivavtal ligger sedan flera år omkring 90 procent. Nästan lika hög är organisationsgraden bland arbetsgivarna om man mäter den som andelen anställda på arbetsmarknaden med en arbetsgivare som är med i en arbetsgivarorganisation.

Den fackliga organisationsgraden har stabiliserats på cirka 70 procent, men med ökade skillnader mellan tjänstemän och arbetare. Fyra av tio privatanställda arbetare är i dag utan fackligt medlemskap.

Kollektivavtalen har en central roll i den svenska arbetsmarknadsmodellen. Nio av tio löntagare i Sverige omfattas av kollektivavtal trots frånvaron av lagstiftning om allmängiltigförklaring av kollektivavtal. Avgörande för kollektivavtalens starka ställning i Sverige är att både anställda och arbetsgivare i betydande utsträckning är organiserade. Den fackliga organisationsgraden har visserligen minskat sedan 1990-talets mitt, men Sverige tillhör fortfarande en grupp av nordiska länder som har den högsta fackanslutningen i världen. Sedan 2009 har det fackliga medlemsras som inträffade under de närmast föregående åren planat ut. I likhet med Danmark och Finland är fortfarande närmare 70 procent av de anställda i Sverige medlemmar av en facklig organisation. Även om den genomsnittliga organisationsgraden under senare år inte förändrats särskilt mycket i Sverige (70 procent 2011–2014, 69 procent 2015–2016) kan en tydlig skillnad konstateras mellan arbetare och tjänstemän. Den nedåtgående trend i andelen fackligt anslutna som förekommer hos arbetarna har sedan 2009 uteblivit hos tjänstemännen och vänts i en mindre uppgång.

Av stor betydelse för kollektivavtalens täckningsgrad är hur väl organiserade arbetsgivarna är. Till skillnad från de fackliga organisationerna har arbetsgivarorganisationerna inte tappat mark de senaste femton–tjugo åren om man som mått använder andelen löntagare på hela arbetsmarknaden med en anställning i företag som är anslutna till en arbetsgivarorganisation.

Sverige avviker här markant från till exempel Tyskland, där såväl arbetsgivarnas organisationsgrad som kollektivavtalens utbredning och den fackliga anslutningen minskat under en längre tidsperiod.

17.1 Kollektivavtalens täckningsgrad²

En beräkning avseende 2016 visar att 90 procent av löntagarna i åldern 16–64 år omfattades av kollektivavtal (inklusive så kallade hängavtal), se **tabell 17.1A**. Det var praktiskt taget detsamma som under de åtta föregående åren. Om man ser till de senaste tjugo åren råder en påfallande stabilitet även om kollektivavtalens täckningsgrad under perioden 1995–2005 var något högre.

1 Kapitlet har, liksom tillhörande Bilaga 4, författats av Anders Kjellberg, professor i sociologi vid Lunds universitet. Det har tillkommit i anslutning till forskningsprojektet "Collective Bargaining in Europe" (Etui, Bryssel).

2 För en närmare redogörelse av hur beräkningar gjorts, se bilaga 4.

Inom privat sektor omfattade kollektivavtalen 2008–2016 cirka 84–85 procent av de anställda jämfört med cirka 90 procent 1995–2005, men flera brott i tidsserien gör att man inte bör dra alltför långtgående slutsatser. Inom offentlig sektor täcks samtliga anställda av kollektivavtal.

Av beräkningar baserade på antalet anställda i åldersgruppen 15–74 år framgår att kollektivavtalens täckningsgrad inom privat sektor var 83 procent 2016, vilket är detsamma som 2013–2015 (**tabell 17.1B**). För arbetsmarknaden i sin helhet³ var andelen anställda med kollektivavtal 89 procent, vilket är ungefär samma nivå som under perioden 2008–2015.

Tabell 17.1A Andel löntagare, i procent, som täcks av kollektivavtal⁴

Ålder 16–64 år

Sektor	1995	2005	2007:1	2007:2	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Privat	90	89	86	/ 82	/ 84	85	84	84	85	84	85	85	84
Offentlig	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Alla	94	93	91	/ 88	/ 90	90	89	89	90	89	90	90	90

Tabell 17.1B Andel löntagare, i procent, som täcks av kollektivavtal⁵

Ålder 15–74 år

Sektor	2007:2	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Privat	81	/84	85	83	83	84	83	83	83	83
Offentlig	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Alla	87	/89	90	89	88	89	88	89	89	89

Källa: Anders Kjellberg, Kollektivavtalens täckningsgrad samt organisationsgraden hos arbetsgivarförbund och fackförbund, Sociologiska institutionen Lunds universitet (2018).

För sjätte gången har beräkningar gjorts av kollektivavtalens täckningsgrad fördelat på arbetare och tjänstemän (**tabell 17.2**). Inom privat sektor omfattar kollektivavtalen, med reservation för en viss osäkerhet hos dessa beräkningar, en klart lägre andel av tjänstemännen (74 procent 2016) än av arbetarna (98 procent). Av betydelse är att hängavtal inte är lika vanliga bland tjänstemän (cirka 22 000 individer 2016) som bland arbetare (cirka 133 000 individer).⁶ Uppgifterna om hängavtalens omfattning bör betraktas med ganska stor försiktighet eftersom en del tjänstemannafack saknar uppgifter om hur många medlemmar som berörs av sådana avtal. För det andra rymmer LO-förbunden en del tjänstemän som i vissa arbetsgivarorganisationers statistik klassificeras som arbetare. Å andra sidan förekommer det att arbetare under medarbetaravtal inte klassificeras som arbetare. Därtill kommer

3 Privat + offentlig sektor 15–74 år.

4 Anmärkning: / markerar brott i serie till följd av förändrad beräkningsmetod.

5 Flera brott (markerade med /) förekommer i tabellen. Åren 1995, 2005 och 2007:1 har hängavtalens omfattning bland arbetare beräknats utifrån Foras statistik över lönesummor och från och med 2007:2 med hjälp av proportionen mellan antalet arbetare i företag som endast har hängavtal och antalet arbetare i företag med reguljära kollektivavtal. Den mellan 2007:2 och 2008 förhöjda täckningsgraden avspeglar införandet av ett nytt datasystem hos Svenskt Näringsliv, vilket resulterade i ett klart högre rapporterat antal anställda i medlemsföretagen än under de föregående åren.

6 Till de sammanlagt cirka 155 300 individerna under hängavtal 2016 (133 500 arbetare och 21 800 tjänstemän) tillkommer under reguljära kollektivavtal 2 274 400 individer i privat sektor och 1 391 900 i offentlig sektor eller totalt 3 666 300 individer (16–64 år inklusive hängavtal). I åldern 15–74 år blir motsvarande summa 3 726 400 individer. Antalet anställda i Sverige (privat + offentlig sektor) enligt AKU 4:e kvartalet 2016 var 4 268 200 (16–64 år) respektive 4 381 900 (15–74 år). Folkbokförda i Sverige som arbetar utomlands ingår inte i dessa siffror. För en närmare redogörelse av dessa beräkningar se bilaga 4.

osäkerheter i Foras statistik, vilken ligger till grund för beräkningarna av hängavtalens omfattning bland arbetare. Sammantaget innebär detta att kollektivavtalens täckningsgrad sannolikt underskattas bland tjänstemännen och överskattas bland arbetarna. Som framgår av tabell 17.2 är skillnaden mellan arbetare och tjänstemän betydligt mindre vad gäller andelen som omfattas av reguljära kollektivavtal inom privat sektor: 87 respektive 73 procent 2016 – alltså en skillnad på 14 procentenheter.

Tabell 17.2 Andel arbetare och tjänstemän 16–64 år, i procent, som täcks av kollektivavtal 2011–2016

Kategori	Privat sektor	- därav		Offentlig sektor	Alla sektorer
		Hängavtal	Övriga avtal		
2011					
Arbetare	90	11	79	100	92
Tjänstemän	78	2	76	100	86
Alla	84	6	77	100	89
2012					
Arbetare	94	11	83	100	95*
Tjänstemän	78	2	76	100	86
Alla	85	6	78	100	90
2013					
Arbetare	94	12	83	100	96
Tjänstemän	77	1	75	100	85
Alla	84	6	78	100	89
2014					
Arbetare	94	9	85	100	95
Tjänstemän	77	1	76	100	86
Alla	85	5	80	100	90
2015					
Arbetare	96	9	87	100	97
Tjänstemän	75	1	74	100	85
Alla	85	5	80	100	90
2016					
Arbetare	98	10	87	100	98
Tjänstemän	74	1	73	100	86
Alla	84	5	79	100	90

Anmärkning: Avrundningar medför i vissa fall att summan av hängavtal och övriga avtal inte alltid är lika med kollektivavtalens täckningsgrad i privat sektor.

Källa: se tabell 17.1.

Enligt tabell 17.2 ökade andelen arbetare under reguljära kollektivavtal inom privat sektor med åtta procentenheter mellan 2011 och 2016. Mycket talar för att detta ger en starkt överdriven bild av utvecklingen och avspeglar svårigheterna att beräkna kollektivavtalens omfattning för arbetare och tjänstemän separat. Det förefaller mindre sannolikt att hela 98 procent av de privatanställda arbetarna 2016 omfattades av kollektivavtal (inklusive hängavtal).

En uppskattning som ger en alternativ uppfattning om kollektivavtalstäckningen hos privatanställda arbetare och tjänstemän kan göras med hjälp av uppgifter från SCB. Antalet tjänstemän som i privat sektor var organiserade i ett LO-förbund år 2016 översteg antalet arbetare i TCO- och Sacoförbunden med 17 000 individer (exklusive studerandemedlemmar som deltidsarbetar i LO-yrken). Det motsvarar drygt 2 procent av LO-medlemmarna i privat sektor. Om samma proportion tillämpas vid beräkningen av kollektivavtalens täckningsgrad bland tjänstemän och motsvarande nedskrivning görs av antalet individer som omfattas av reguljära avtal och

hängavtal på arbetsarsidan blir resultatet att 76 procent av tjänstemännen i privat sektor år 2016 täcktes av kollektivavtal och 95 procent av arbetarna (**tabell 17.3**). Det blir med andra ord en klart mindre skillnad mellan privatanställda tjänstemän och arbetare än de 74 procent respektive 98 procent som anges i tabell 17.2.

Tabell 17.3 Andel arbetare och tjänstemän 16–64 år, i procent, som täcks av kollektivavtal 2014–2016 (justerade tal)

Kategori	Privat sektor	- därav		Offentlig sektor	Alla sektorer
		Hängavtal	Övriga avtal		
2014					
Arbetare	92	9	83	100	94
Tjänstemän	79	2	78	100	87
Alla	85	5	80	100	90
2015					
Arbetare	93	9	84	100	94
Tjänstemän	78	2	77	100	86
Alla	85	5	80	100	90
2016					
Arbetare	95	10	85	100	96
Tjänstemän	76	2	74	100	87
Alla	85	5	80	100	90

Anmärkning: Avrundningar medför i vissa fall att summan av hängavtal och övriga avtal inte alltid är lika med kollektivavtalens täckningsgrad i privat sektor.

Källa: se tabell 17.1 samt beräkningar utifrån statistik framtagen av SCB.

De nitton procentenheters differens mellan arbetare och tjänstemän som redovisas i tabell 17.3 inom privat sektor avseende kollektivavtalens täckningsgrad 2016 krymper till nio enheter när även offentlig sektor inkluderas. Det beror på att en högre andel av tjänstemännen jämfört med arbetarna är offentliganställda (nästan fyra av tio tjänstemän, men bara knappt var fjärde arbetare 2016). Följaktligen får den 100-procentiga täckningsgraden inom offentlig sektor störst genomslag hos tjänstemännen.

17.2 Fack och arbetsgivare – utveckling av organisationsgraden⁷

Den fackliga organisationsgraden har gått ned sedan 1990-talets mitt (**tabell 17.4**). Under åren 2007 och 2008 var nedgången så kraftig att man kan tala om ett medlemsras. Bland privatanställda löntagare sjönk den fackliga organisationsgraden mellan 2006 och 2008 från 71 till 65 procent (årsgenomsnitt). Även den totala fackanslutningen sjönk med sex procentenheter eller från 77 procent 2006 till 71 procent 2008. Därefter har en stabilisering ägt rum. Ur ett internationellt perspektiv är organisationsgraden fortfarande mycket hög i Sverige.

Till skillnad från den fackliga anslutningen har arbetsgivarnas organisationsgrad varit relativt stabil de senaste tio–femton åren, om man som mått använder andelen löntagare i företag och verksamheter som är anslutna till en arbetsgivarorganisation. En konsekvens är att arbetsgivarnas organisationsgrad i både privat sektor och totalt sett numera är avsevärt högre än den fackliga organisationsgraden. År 2016 arbetade 82 procent av alla privatanställda i företag som var anslutna till en arbetsgivarorganisation. Andelen fackligt anslutna i privat sektor var samma år 64 procent.

⁷ För en närmare beskrivning av hur beräkningarna av arbetsgivarnas organisationsgrad gjorts, se bilaga 4.

År 2000 låg den fackliga organisationsgraden bland privatanställda på ungefär samma nivå som arbetsgivarnas organisationsgrad i privat sektor (74 respektive 75 procent). Även på arbetsmarknaden i dess helhet var organisationsgraden år 2000 nästan densamma hos facken (81 procent) och arbetsgivarna (83 procent), men därefter har en betydande olikhet uppstått. År 2016 var organisationsgraden för arbetsgivarna 19 procentenheter högre än för löntagarna. Fackmedlemmarna utgjorde detta år 69 procent av alla anställda medan de till en arbetsgivarorganisation anslutna företagen och verksamheterna omfattade 88 procent av samtliga anställda.

Tabell 17.4 Andel löntagare i procent som täcks av arbetsgivarorganisationer respektive tillhör fackföreningar

Sektor	Facklig organisationsgrad													
	1993	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Privat	78	74	72	71	68	65	65	65	65	65	65	64	64	64
Offentlig	94	92	89	88	86	84	84	85	83	83	83	82	81	80
Alla	85	81	78	77	73	71	71	71	70	70	70	70	69	69
Sektor	Andel anställda hos arbetsgivare anslutna till arbetsgivarorganisationer													
	1995	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Privat	77	75	78	77	77	/ 80	81	80	80	81	80	82	82	82
Offentlig	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Alla	86	83	86	85	84	/ 87	88	87	86	87	87	88	88	88

Anmärkning: Angående brottet mellan 2007 och 2008 i arbetsgivarnas organisationsgrad, se fotnot till tabell 17.1.

Källa: se tabell 17.1.

Andelen fackligt anslutna löntagare har sjunkit sedan mitten av 1990-talet och allra mest bland de unga (**tabell 17.5**).

Tabell 17.5 Facklig organisationsgrad 2006–2017

Ålder	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Kv 1-3 2016	Kv 1-3 2017	2006– 2016	2016– 2017
16–24 år	46	40	36	35	34	34	36	36	35	35	36	35	36	-10	*
25–29 år	68	64	61	59	60	58	57	58	58	59	59	59	59	-9	0
Summa 16–29 år	58	53	49	48	48	47	47	47	47	48	49	49	49	-9	0
30–44 år	77	74	72	72	73	72	71	71	71	70	70	70	69	-7	-1
45–64 år	85	82	81	80	80	80	80	80	80	79	79	79	78	-6	-1
Summa 16–64 år	77	73	71	71	71	70	70	70	70	69	69	69	69	-8	0

* Utelämnas eftersom kvartal 1–3 2016 avviker från årsgenomsnittet 2016.

Anmärkning: Anställda årsgenomsnitt för åren 2006–2016 samt genomsnittet för kvartalen 1–3 åren 2016 och 2017 (AKU, SCB). Heltidsstuderande som arbetar vid sidan om studierna exkluderade.

Källa: Se tabell 17.1

17.3 Olika utveckling av organisationsgraden

Tre av fyra anställda i åldern 16–24 år har i dag ett arbetaryrke. Många av dem finns i de privata tjänstenäringarna där den fackliga organisationsgraden är lägre än i industrin och den offentliga sektorn (**tabell 17.6**). Därtill kommer att det fackliga medlemsraset bland arbetare var betydligt kraftigare i dessa näringar (minus åtta procentenheter mellan 2006 och 2008) än inom industrin (minus tre enheter) eller offentlig sektor (minus fyra enheter). Mellan 2006 och 2008 sjönk andelen fackligt anslutna arbetare från 77 till 71 procent. Till skillnad från bland tjänstemännen har nedgången bland arbetarna fortsatt: till 70 procent 2009, 69 procent 2010, 67 procent 2011–2012, 66 procent 2013, 64 procent 2014, 63 procent 2015, 62 procent 2016 och enligt preliminära siffror 61 procent 2017. Tvärtom steg ande-

len fackligt anslutna tjänstemän från 72 procent 2009 till 73 procent 2010–2013 och 74 procent 2014–2017. Den genomsnittliga organisationsgraden för löntagare (arbetare och tjänstemän) sjönk mellan 2014 och 2015 från 70 till 69 procent där den enligt preliminära siffror för 2017 fortfarande ligger kvar.⁸

Sedan 2006 har andelen fackligt anslutna bland privatanställda gått ned avsevärt mer bland arbetare än bland tjänstemän bland vilka en återhämtning ägt rum (minus sexton procentenheter respektive minus en enhet vid en jämförelse mellan 2006 och 2017). Som följd av detta är tjänstemännens organisationsgrad inom privat sektor idag högre än arbetarnas (68 respektive 58 procent enligt preliminära siffror) medan det var tvärtom år 2006 (69 respektive 74 procent). Om heltidsstuderande som arbetar vid sidan av studierna inkluderas blir arbetarnas organisationsgrad inom privat sektor 56 procent 2016 (årsgenomsnitt). Räknat på detta sätt var således drygt fyra av tio privatanställda arbetare inte fackligt anslutna 2016.

Tabell 17.6A Facklig organisationsgrad för arbetare per bransch och sektor 2006–2017⁹

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Kv 1-3 2016	Kv 1-3 2017	2006– 2016	2016– 2017
Industri m.m.	84	81	81	81	79	78	78	77	76	76	75	75	74	-9	-1
Byggsam- samhet	81	77	73	73	71	69	69	68	67	65	66	66	64	-15	-2
Parti- och detaljhandel	64	61	57	56	57	56	56	56	53	52	54	54	53	-10	-1
Övrig privat service	67	62	58	57	57	55	55	54	54	51	50	50	49	-17	-1
därav hotell & restaurang	52	47	40	36	36	33	32	30	29	28	28	28	26	-24	-2
Summa privat service	66	62	58	56	57	55	55	54	53	51	51	51	50	-15	-1
Summa privat sektor	74	70	67	66	65	64	63	62	61	59	59	59	58	-15	-1
Offentlig sektor	87	85	83	82	83	80	80	79	77	77	74	74	71	-13	-3
Samtliga arbetare	77	74	71	70	69	67	67	66	64	63	62	62	61	-15	-1

8 För 2017 föreligger vid tidpunkten för denna sammanställning (januari 2018) inga uppgifter om årsgenomsnittet för fackligt anslutna. För att ändå få en bild av utvecklingen har den genomsnittliga organisationsgraden för de tre första kvartalen 2016 respektive 2017 tagits fram (tabellerna 17.5 och 17.6).

9 Anställda 16–64 år årsgenomsnitt för åren 2006–2016 samt genomsnittet för kvartalen 1–3 åren 2016 och 2017. Heltidsstuderande som arbetar vid sidan om studierna exkluderade. Industri m.m., byggsamhet samt parti- och detaljhandel avser privat sektor. Industri m.m. inkluderar jord- och skogsbruk, mineralutvinning, elproduktion m.m. Näringsgrensindelning åren 2006–2008 enligt SNI 2002, åren 2009–2017 enligt SNI 2007. Om heltidsstuderande som arbetar deltid inkluderas blir den genomsnittliga organisationsgraden för löntagare 68 procent 2016 (årsgenomsnitt) i stället för 69 procent. Lägst andel fackligt anslutna kan då konstateras för arbetare inom hotell- och restaurangbranschen med 26 procent 2016 mot 28 procent då heltidsstuderande exkluderas. Branschen kännetecknas av att många studerande arbetar där vid sidan om studierna. Med deltidsanställda heltidsstuderande inkluderade var arbetarnas organisationsgrad 2016 (årsgenomsnitt) 60 procent (56 procent i privat sektor) och tjänstemännens 73 procent (68 procent i privat sektor).

Tabell 17.6B Facklig organisationsgrad för tjänstemän per bransch och sektor 2006–2017

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Kv 1-3 2016	Kv 1-3 2017	2006– 2016	2016– 2017
Industri m.m.	80	76	75	76	77	78	79	80	79	80	80	80	80	0	0
Parti- och detaljhandel	62	59	56	58	61	59	60	61	63	64	66	66	65	+4	-1
Övrig privat service	66	63	61	63	63	64	65	65	66	66	67	67	66	+1	-1
Summa privat service	65	62	60	62	63	63	64	65	65	66	67	67	66	+2	-1
Summa privat sektor	69	65	63	65	65	65	67	67	68	68	69	69	68	0	-1
Offentlig sektor	89	86	85	85	86	85	84	84	84	83	82	84	82	-7	*
Samtliga tjänstemän	77	73	72	72	73	73	73	73	74	74	74	74	74	-3	0

* Utelämnas eftersom kvartal 1–3 2016 avviker från årsgenomsnittet 2016.

Anmärkning: Relativt få anställda tjänstemän i byggbranschen och därmed litet urval motiverar att denna grupp inte redovisas separat.

Tabell 17.6C Facklig organisationsgrad för samtliga löntagare per bransch och sektor 2006–2017

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	Kv 1-3 2016	Kv 1-3 2017	2006– 2016	2016– 2017
Industri m.m.	82	79	79	79	78	78	79	78	77	77	77	77	77	-5	0
Byggverksamhet	79	75	71	71	70	68	67	67	67	65	65	65	64	-14	-1
Parti- och detaljhandel	63	60	57	57	58	57	58	59	58	58	60	60	59	-3	-1
Övrig privat service	67	63	60	61	61	61	61	61	61	61	61	61	60	-6	-1
därav hotell & restaurang	52	49	41	36	38	37	36	34	34	34	34	33	32	-18	*
Summa privat service	66	62	59	60	60	60	61	61	61	60	61	61	60	-5	-1
Summa privat sektor	71	68	65	65	65	65	65	65	64	64	64	64	64	-7	0
Offentlig sektor	88	86	84	84	84	83	83	83	82	81	80	80	79	-8	-1
Samtliga löntagare	77	73	71	71	71	70	70	70	70	69	69	69	69	-8	0
Män	74	71	68	68	68	67	68	67	67	66	66	66	66	-8	0
Kvinnor	80	76	74	74	75	73	73	73	73	73	72	72	72	-8	0

* Utelämnas eftersom kvartal 1–3 2016 avviker från årsgenomsnittet 2016.

Vid en nedbrytning på olika branscher och socioekonomiska grupper framträder under senare år (tabell 17.6) en splittrad bild med fallande facklig organisationsgrad hos vissa grupper och oförändrad eller stigande hos andra. Ett exempel är industrin inom vilken andelen fackligt anslutna arbetare mellan 2008 och 2017 sjönk med sju procentenheter samtidigt som tjänstemännens fackanslutning steg med fem enheter.

Även inom de privata tjänstenäringarna går utvecklingen isär. Mellan 2008 och 2017 sjönk arbetarnas organisationsgrad med åtta procentenheter medan tjänstemännens steg med sex enheter. För perioden 2006–2017 i sin helhet sjönk den genomsnittliga fackanslutningen bland arbetarna i den privata tjänstesektorn med 16 procentenheter (från 66 till 50 procent) men steg med en enhet bland tjänstemännen (till 66 procent). Som en konsekvens är tjänstemännen i dag i högre utsträckning än arbetarna fackanslutna i denna sektor. Allra störst är arbetarnas fackliga tillbakagång inom hotell- och restaurangbranschen: 52 procent fackanslutna

2006, 36 procent 2010 och 28 procent 2016 samt preliminärt 26 procent 2017 (lika så 26 procent om heltidsstuderande som arbetar deltid inkluderas; avser årsgenomsnitt 2016).

Bland tjänstemännen skiljer sig utvecklingen markant mellan offentlig och privat sektor. Andelen fackligt anslutna tjänstemän i offentlig tjänst sjönk mellan 2006 och 2016–2017 från 89 procent till 82 procent. Nedgången är dock blygsammare än bland offentliganställda arbetare: från 87 procent fackligt anslutna 2006 till 74 procent 2016 och 71 procent enligt preliminära siffror för 2017.

Om de preliminära siffrorna för 2017 står sig när årsgenomsnittet föreligger betyder det att tjänstemännens genomsnittliga organisationsgrad numera är tretton procentenheter högre än arbetarnas eller 74 respektive 61 procent.

17.4 Andelen fackligt anslutna ur ett internationellt perspektiv

Internationellt sett har Sverige, Finland och Danmark en mycket hög facklig organisationsgrad, närmare 70 procent (**tabell 17.7**). Gemensamt för dessa tre länder och Belgien är förekomsten av fackliga arbetslöshetskassor. Norge lämnade det så kallade Gentsystemet 1938 men har ändå en internationellt sett hög facklig anslutning. Både den norska och den belgiska organisationsgraden utmärks av stabilitet, vilket kontrasterar mot den nedgång som inträffat i Sverige, Finland och Danmark.

Den fackliga organisationsgradens nedgång på tolv procentenheter i Sverige 2000–2016 är stor även ur ett internationellt perspektiv. Av de 31 länderna i tabell 17.7 är tappet i procentenheter större endast i Slovenien, Tjeckien, Slovakien och Turkiet (med reservation för att flera länder saknar data för hela perioden). Relativt sett är den fackliga tillbakagången emellertid avsevärt större än i Sverige i fjorton av länderna (minst cirka 25-procentig nedgång). I Slovenien, Tjeckien, Slovakien, Litauen och Estland är det fråga om en halverad eller drygt halverad andel fackligt anslutna. I Turkiet förlorade fackföreningarna sju av tio medlemmar mellan 2000 och 2015. Även i Australien och Ungern har fackföreningarna gjort stora eller mycket stora medlemsförluster. Däremot har organisationsgraden inte minskat alls i Italien. USA, Sydkorea och Frankrike kännetecknas av relativt stabil anslutningsgrad, men på en mycket låg nivå. Det samma gäller Spanien på en något högre nivå. Bland de tre största ekonomierna i tabell 17.7 tillhör färre än var femte anställd en facklig organisation i Tyskland och Japan, i USA endast var nionde.

Tabell 17.7 Facklig organisationsgrad för löntagare i 31 länder 2000–2016

	2000	2005	2006	2010	2012	2013	2014	2015	2016	2000–senaste procentenheter*	2000–senaste procent**
Sverige	81	78	77	71	70	70	70	69	69	-12	-15
Finland	76	71	71	70	67	66	67	–	65	-11	-14
Danmark	75	72	69	69	69	70	69	67	–	-8	-11
Belgien	56	54	55	54	55	55	54	54	–	-2	-4
Norge	53	53	50	49	49	49	49	49	49	-4	-8
Italien	35	34	34	36	37	37	36	36	–	+1	+3
Irland	36	33	32	35	34	34	–	–	–	-2	-6
Kanada	31	30	30	30	30	29	29	29	–	-2	-6
Österrike	37	33	31	28	27	27	28	27	27	-10	-27
Storbritannien	30	29	28	27	26	26	25	25	24	-6	-20
Grekland	25	24	24	22	22	22	–	–	–	-3	-12
Slovenien	42	37	31	25	22	21	–	–	–	-21	-50
Tyskland	25	22	21	19	18	18	18	18	17	-8	-32
Nederländerna	23	21	20	19	19	18	18	18	17	-6	-26
Portugal	22	21	21	19	18	–	17	16	–	-6	-27
Japan	21	19	18	19	18	18	18	17	17	-4	-19
Spanien	17	15	14	17	17	17	16	14	–	-3	-18
Schweiz	20	19	19	17	16	16	16	16	–	-4	-20
Australien	25	22	20	18	18	17	–	–	–	-8	-32
Mexiko	16	17	16	14	14	14	14	–	–	-2	-13
Tjeckien	27	20	19	17	14	13	14	12	–	-15	-56
Slovakien	32	23	21	15	14	13	12	11	–	-21	-66
Lettland	20	–	17	15	13	–	–	–	–	-7	-35
Polen	17	18	16	15	13	13	12	–	–	-5	-29
USA	13	12	12	12	11	11	11	11	11	-2	-15
Ungern	20	17	–	–	11	–	11	–	–	-9	-45
Sydkorea	11	10	10	10	10	10	10	10	–	-1	-9
Litauen	17	–	11	10	9	8	8	8	7	-10	-59
Frankrike	8	8	8	8	8	8	8	–	–	0	0
Turkiet	29	–	–	11	–	6	7	8	–	-21	-72
Estland	15	10	–	8	7	–	–	–	–	-8	-53

* Förändring i procentenheter mellan 2000 och senaste tillgängliga data.

** Förändring i procent.

Anmärkning: Grekland 2000 avser 2001, Lettland 2000 avser 2003, Polen 2010 avser 2009. Ungern 2000 avser 2001, Litauen 2000 avser 2001, Turkiet 2000 avser 2001, Turkiet 2010 avser 2008. Norge 2006- reviderat sedan förra årsrapporten.

Källor: Sverige samt Danmark 2000-2012 Anders Kjellberg Kollektivavtalens täckningsgrad och organisationsgraden hos fackförbund och arbetsgivarförbund (2018); Danmark 2013-2015: beräkningar av Christian Lyhne Ibsen, Köpenhamns universitet; Finland (-2010): IDS (Income Distribution Survey) från Petri Böckerman, Labour Institute for Economic Research, Helsingfors; Norge: beräkningar av Torgeir Aarvaag Stokke respektive Kristine Nergaard, Fafo Oslo; Belgien (-2013), Italien (-2013), Irland, Kanada (-2006), Österrike (-2013), Slovenien, Tyskland (-2013), Portugal (-2012), Nederländerna (-2013), Spanien (-2013), Schweiz (-2013), Tjeckien (-2013), Slovakien (-2013), Lettland, Polen (-2012), Ungern (-2012), Sydkorea (-2012), Litauen (-2012), Frankrike (-2013), Turkiet (-2013) och Estland: J. Visser, ICTWSS Data base. version 5.1. Amsterdam: Amsterdam Institute for Advanced Labour Studies (AIAS), University of Amsterdam. September 2016; Japan: Japan Institute for Labour Policy and Training; Storbritannien: Trade Union Membership 2016, London: Department for Business, Innovation & Skills May 2017; Australien: Australian Bureau of Statistics. Employee Earnings, Benefits and Trade Union Membership Australia, (augusti olika år); USA: Union Members 2016 samt föregångare, Washington: Bureau of Labor Statistics; Finland (2011-), Belgien (2014-), Italien (2014-), Kanada (2010-), Österrike (2014-), Grekland, Tyskland (2014-), Portugal (2014-), Nederländerna (2014-), Spanien (2014-), Schweiz (2014-), Tjeckien (2014-), Slovakien (2014-), Polen (2013-), Ungern (2014-), Sydkorea (2013-), Litauen (2013-), Frankrike (2014-) och Turkiet (2014-): OECD Stat (hämtat 2017-12-12); Mexiko, OECD Employment and Labour Market Statistics.

Bilaga 4 Beräkning av organisations- och täckningsgrad (kapitel 17)

Så har kollektivavtalens täckningsgrad beräknats

Kollektivavtalens täckningsgrad i privat sektor (som återfinns i tabeller i kapitel 17) har beräknats genom att utgå från antalet anställda hos arbetsgivarorganisationernas medlemmar och sedan lägga till antalet anställda som omfattas av hängavtal. Antalet arbetare som omfattas av hängavtal har för åren 1995–2007:1 erhållits utifrån statistik från Fora (som ägs gemensamt av Svenskt Näringsliv och LO) över den totala lönesumman under hängavtal dividerat med genomsnittlig årslön inom privat sektor enligt SCB.

Under 2009 gick Fora över till ett nytt datasystem. Utgångspunkten var inte längre lönesumman utan antalet arbetare i företag som är hängavtalsbundna respektive det totala antalet arbetare i kollektivavtalsbundna företag. Ett problem är att en individ under loppet av ett år kan arbeta i flera företag och då räknas flera gånger, om det på dessa arbetsplatser förekommer hängavtal (detsamma gäller i sådana fall om reguljära kollektivavtal). Vidare räknas en individ fullt ut även om denne arbetar under ett hängavtal under endast en del av året och inte vid årets slut då denne kan finnas under ett reguljärt kollektivavtal eller på en arbetsplats utan avtal eller vara arbetslös eller att ha gått i pension. Därtill kommer att personer som vid något tillfälle haft flera arbeten i Foras statistik räknas som flera individer. En annan svårighet är att det inte är möjligt att subtrahera personer folkbokförda utomlands och som någon gång under året arbetat under ett svenskt hängavtal. Samma sak gäller antalet anställda i arbetsgivarorganisationernas medlemsföretag. Här finns en skillnad från Arbetskraftsundersökningarna, vilka enbart innehåller personer folkbokförda i Sverige.

För att komma runt detta problem har proportionen mellan arbetare i företag med enbart hängavtal och i företag med reguljära kollektivavtal i Foras statistik år 2011 använts för att beräkna hängavtalens omfattning bland arbetare från och med 2007:2. Till skillnad från i föregående årsrapporter har 2009 års proportion inte använts för något år eftersom den visat sig överdriva antalet arbetare under hängavtal, vilket hänger samman med svårigheterna att få fram tillförlitliga uppgifter under den 2009 pågående övergången till ett nytt datasystem hos Fora. Därtill kom att registeruppgifterna 2009 inte var lika väl uppdaterade som vid den körning som gjordes december 2012 utifrån dem som hade SAF–LO:s avtalspension under år 2011.

Från och med 2012 har körningen som Fora gjort under december efterföljande år använts. Nytt från och med 2014 års körning (avseende år 2013) är att företag som både har ett reguljärt kollektivavtal och ett hängavtal bara räknas en gång. Antalet hängavtal och antalet individer under dessa avser således uteslutande företag som endast har hängavtal. Vid 2015 års körning (avseende år 2014) kunde konstateras en klart lägre andel individer under hängavtal än tidigare. Vid 2017 års körning (avseende 2016) ökade denna andel återigen.

Vid beräkningen av hängavtalens omfattning bland arbetare har grupperna med andra avtalspensioner utesluts i nämnaren, bland annat arbetarna i KFO:s medlemsföretag eftersom de omfattas av Kooperationens avtalspension eller annan avtalspension än LO–SAF:s. Däremot har arbetarna i företag tillhöriga Fastigo, Svensk Industriförening med flera organisationer inom privat sektor inkluderats.

Till antalet arbetare under hängavtal har lagts antalet tjänstemän under sådana avtal utifrån uppgifter från TCO- och Saco-förbunden samt Ledarna, vilka uppräknats med icke-medlemmarna med hjälp av den fackliga organisationsgraden för privatanställda tjänstemän. Hängav-

talens omfattning bland tjänstemännen underskattas dock något eftersom flera tjänstemannafack saknar statistik på detta område. Därtill kommer att det inte mer än i begränsad omfattning varit möjligt att i enlighet med SCB:s socioekonomiska indelning (SEI) särskilja tjänstemän från arbetare hos LO-förbund som Seko och Handelsanställdas förbund (gäller såväl hängavtal som reguljära kollektivavtal). Antalet arbetare och tjänstemän under reguljära kollektivavtal baseras på uppgifter från arbetsgivarorganisationerna. Vad gäller Svenskt Näringsliv har anställda som inte omfattas av kollektivavtal subtraherats. Detta berör främst Svensk Handel där ett antal medlemsföretag ännu inte är "inkopplade" på kollektivavtalen. Däremot inkluderas alla anställda i medlemsföretag som har hängavtal för en del av sina anställda med annat arbetsgivarförbund inom Svenskt Näringsliv. Anställda hos medlemsföretag i Svensk Industriförening som endast har hängavtal har subtraherats vid beräkningarna av de reguljära kollektivavtalens omfattning medan de företag som har reguljära avtal inkluderats.

De i tabell 17.1A redovisade talen har erhållits genom att dividera antalet anställda under kollektivavtal (inklusive hängavtal) med antalet anställda 16–64 år enligt arbetskraftsundersökningarna 4:e kvartalet respektive år. Med anställda avses endast de som är folkbokförda i Sverige och som inte arbetar utomlands (totala antalet anställda har erhållits genom att addera anställda i privat och offentlig sektor, varvid de som arbetar utomlands faller bort). I tabellens B-del har antalet anställda under kollektivavtal (inklusive hängavtal) dividerats med antalet anställda i åldern 15–74 år. Det är det mest korrekta tillvägagångssättet med tanke på att arbetsgivarorganisationernas statistik över antalet anställda i medlemsföretagen inte begränsas till 16–64 år.

Den kompletterande beräkning av kollektivavtalstäckningen hos privatanställda arbetare och tjänstemän som redovisas i tabell 17.3 har gjorts med uppgifter från SCB. Antalet tjänstemän som i privat sektor var organiserade i ett LO-förbund år 2016 översteg antalet arbetare i TCO- och Saco-förbunden med 17 000 individer (exklusive studerandemedlemmar som deltidsarbetar i LO-yrken). Det motsvarar 2,34 procent av LO-medlemmarna i privat sektor. Samma proportion tillämpas på antalet individer under LO-avtal i privat sektor (2,34 procent av 1 125 300) vilket betyder cirka 26 300 privatanställda tjänstemän under reguljära LO-avtal. Därtill kommer 2,34 procent av de 133 500 individerna under hängavtal på LO-området, vilket ger ett tillskott på cirka 3 100 tjänstemän under hängavtal. Dessa sammanlagt 29 400 individer inkluderas vid beräkningen av kollektivavtalens täckningsgrad bland tjänstemän och motsvarande nedskrivning görs av antalet individer på reguljära avtal och hängavtal på arbetsidan.

Så har arbetsgivarnas organisationsgrad beräknats

Arbetsgivarnas organisationsgrad avser andelen löntagare i företag och verksamheter anslutna till en arbetsgivarorganisation 31 december respektive år. Den fackliga organisationsgraden har erhållits genom specialbearbetningar av SCB:s arbetskraftsundersökningar och avser årsgenomsnittet fackligt anslutna löntagare 16–64 år exklusive heltidsstuderande som arbetar vid sidan om studierna. I en del utländska publikationer anges en alltför låg organisationsgrad för de svenska arbetsgivarna då man inte räknat om årsanställda (heltidsekvivalenter) hos bland annat SAF och Svenskt Näringsliv (SN) till individer eller uppmärksammat att det utöver SN finns cirka 15 arbetsgivarorganisationer inom privat sektor (se kapitel 16). Vid beräkningen av arbetsgivarnas organisationsgrad har antalet anställda hos arbetsgivarorganisationernas medlemmar dividerats med antalet anställda 16–64 år enligt arbetskraftsundersökningarna 4:e kvartalet respektive år.

Om i stället anställda 15–74 år används blir arbetsgivarnas organisationsgrad inom privat

sektor 76 procent 2007, 80 procent 2008, 81 procent 2009, 80 procent 2010, 79 procent 2011, 80 procent 2012, 79 procent 2013, 81 procent 2014 och 2015 samt 80 procent 2016. Motsvarande tal för privat och offentlig sektor sammantaget blir 84 procent 2007, 87 procent 2008, 87 procent 2009, 86 procent åren 2010–2013 samt 87 procent 2014, 2015 och 2016.

Ett alternativt sätt att beräkna arbetsgivarnas organisationsgrad i privat sektor är att dividera antalet medlemmar i arbetsgivarorganisationer med antalet företag i privat sektor som i SCB:s företagsregister har minst en anställd. Eftersom det i aktiebolag med endast en anställd i regel är ägaren själv som är den anställda finns det anledning att exkludera dessa företag, som i november 2016 svarade för 94 900 av de totalt 313 600 företagen med minst en anställd. Genom att dividera de 65 100 organiserade företagen med anställda år 2016 med de totalt 218 700 arbetsgivarna (313 600 minus 94 900) fås en organisationsgrad på 30 procent. Eftersom ägaren inte alltid är den anställda i aktiebolag med en anställd är den verkliga organisationsgraden lägre än 30 procent (om antalet aktiebolag med endast en anställd och där ägaren inte är denne varit känt hade inte så många som 94 900 företag subtraheras från de 313 600 företagen med minst en anställd).

Att arbetsgivarnas organisationsgrad ändå ligger omkring 30 procent antyds av den intervjuundersökning som Företagarna gjort i samarbete med Sifo avseende år 2010. Utifrån det material som då samlades in har de mindre företagens (1–49 anställda) organisationsgrad beräknats till 32 procent år 2010 – se Anders Kjellberg Kollektivavtalens täckningsgrad samt organisationsgraden hos arbetsgivarförbund och fackförbund, Sociologiska institutionen Lunds universitet 2018 (innehåller också en redovisning av arbetsgivarnas organisationsgrad per bransch). Eftersom företagen med 1–49 anställda svarar för så mycket som 98 procent av alla företag bör siffran 32 procent ge en uppfattning också om arbetsgivarnas organisationsgrad inom hela den privata sektorn.

Av flera skäl används inte denna beräkningsmetod (andelen företag som tillhör en arbetsgivarorganisation) vid internationella jämförelser, till exempel inom EU. För det första anses det mindre lämpligt att vikta alla företag lika eftersom ett stort företag omfattar en större del av arbetsmarknaden än ett litet. För det andra bestäms en arbetsgivarorganisations styrka i förhållande till de fackliga motparterna snarare av antalet anställda som den täcker in än av antalet anslutna företag. Genom att i stället utgå från andelen av de anställda som finns i företag anslutna till en arbetsgivarorganisation får man för det tredje ett mått som är jämförbart med den fackliga organisationsgraden och kollektivavtalens täckningsgrad.

Medlingsinstitutet
Swedish National Mediation Office

Box 1236
111 82 Stockholm

www.mi.se

tel 08- 545 292 40
fax 08- 650 68 36
e-post: info@mi.se

**Avtalsrörelsen
och lönebildningen 2017**
Medlingsinstitutets årsrapport

ISSN 1650-8823